

SABETAYİZM ÜSTÜNE BİR KİTAP

Mert Ağaoğlu

Hüda Derviş, **Yeni Belgeler Işığında Türkiye’de Dönme Yahudi Gerçeği**, Çev. Mustafa Özcan, Ark Yayınları, İstanbul, 2006, 169 s.

Sabetayizm, XVII. yüzyılda İzmir ve çevresinde ortaya çıkan Sabetay Sevi’nin kurucusu olduğu, onu mesih kabul eden, Yahudi Mistisizmine ve Kabala’ya dayanan inanç, klasik Yahudi inancından farklı bir inanç sistemidir. Sabetay Sevi, mesihliğini açıkladığında Osmanlı topraklarındaki Yahudilerin pek çoğu arasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Yahudi şeriatına aykırı olarak kadınları kürsüye çıkarıp vaaz verdirmiş ve domuz yağı yemeyi serbest bırakarak ayrı bir itikad sistemi meydana getirmiştir. 1626’da İzmir’de dünyaya gelen Sabetay Sevi, 1676 yılında sürgünde Ülgün şehrinde vefat etmiştir. İzmir’de doğduğu evin bulunduğu yerin (günümüzde restorasyondadır) ve Ülgün’deki mezarının müritlerince hala ziyaret edildiği rivayet edilmektedir. Çalışmada, bu hareketin ortaya çıkışı, gelişimi ve günümüze kadar süregelen etkileri üzerinde durulmaktadır.

Eser, çevirenin önsözü, önsöz, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan meydana gelmektedir. Eserde konuyla ilgili çeşitli Arapça ve Türkçe kaynaklar kullanılmıştır.

Çevirenin Önsöz’ünde (s. 9-12) kitabın yazarı Mısırlı Türkiyat uzmanı Dr. Hüda Derviş’in daha önce de dönme konusuna yayınları bulunduğu bahsedilmektedir. Konuya dışarıdan nasıl yaklaşıldığını göstermesi bakımından, kitabın önemli bir eser olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Önsöz’de (s. 13-20) Osmanlı Devleti’ndeki Yahudilerin, üç farklı gruptan meydana geldiği bilgisi verilmektedir. Bunlar; Bizans döneminden kalan Romaniotlar, İspanya’dan gelen Sefaradlar ve Rusya, Almanya, Polonya vs. ülkelerden gelen Eşkenazilerdir. Ayrıca dönme tabiriyle kastedilen topluluğun kökünün Yahudi olduğu belirtilmektedir. Bu topluluğun XVII. yüzyılda Sabetay Sevi hareketi ile oluştuğu tespiti yapılmaktadır.

Birinci bölümde (s. 23-45) Sabetay Sevi'nin hayatı, mesihliğini ilan etmesi ve oluşturduğu inanç esaslarından söz edilmektedir. Sabetay Sevi'nin inanç sistemini 18 emir üzerine kurduğu anlatılmaktadır. Ayrıca Sabetayistlerin, Sevi'nin ölümünden sonra üç gruba ayrıldığı, bunların Yakubîler, Karakaşlar ve Kapancılar olduğu dile getirilmektedir.

İkinci bölümde (s. 47-64) dönmelerin kendilerini gizleyerek ikili bir hayat sürdürdüklerinden bahsedilmektedir. Dönmeler, dışarıya karşı Müslüman-Türk gözükp, kendi içlerinde Sabetayist inançlarını yaşamaktadır. Ayrıca dönmelerin, Jön Türkler, İttihad ve Terakki, mason locaları gibi çeşitli cemiyetlerde etkin bir şekilde rol aldıkları vurgulanmaktadır.

Üçüncü bölümde ise (s. 65-166) dönme Yahudilerin Türkiye'de basın hayatında çok etkili olduğu saptaması yapılmaktadır. Birçok büyük gazetenin sahibi ve yazarları menşei itibarıyla dönmedir. Halide Edib, Ahmet Emin Yalman, Abdi İpekçi ve İsmail Cem bunlardan başlıcalarıdır. Bu kişiler, basın üzerindeki hakimiyetleriyle Türkiye'deki düşünce hayatına yön vermektedirler. Yazar, Osmanlı'nın son dönemlerinde ve özellikle Cumhuriyet'le birlikte Sabetayistlerin her alanda baskın olduğunu vurgulamaktadır.

Bu bölümde üzerinde durulan bir diğer konu ise, İlğaz Zorlu'nun "*Evet Ben Selanikliyim Türkiye Sabetaycılığı*" adlı eseridir. (Osmanlı döneminde Selanik, bu cemaatin nüfus olarak en yoğun bulunduğu şehirdir). Bu eser, Zorlu'nun Sabetayistlerle ilgili makalelerinin derlemesi şeklindedir. Bu makalelerde, İlğaz Zorlu kendisinin de Sabetayist olduğunu söylemekte ve tarafsız olduğunu iddia etmektedir. Buna karşın genellikle Sabetaycılığı savunduğu görülmektedir.

Sonuç kısmında ise (s. 167-169) Sabetayist veya dönme diye adlandırılan bu grubun Müslüman görünüşlü-Yahudi orijinli, çift kimlikli bir cemaat olduğu söylenmektedir. Bu cemaatin Yahudiler tarafından tanınmadığı ve kendilerini gizlemek için Bektaşilik, Melamîlik gibi tarikatlara yaklaştığı belirtilmektedir. Siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel alanlarda baskın durumda olan dönmeler, benzeme-benzet prensibini uygulamaktadır. Böylelikle, Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyet Türkiye'sinde toplumu dönüştüren Batılılaşma hareketlerini yönlendirdikleri savunulmaktadır.

Eserden, dönmelik, Sabetaycılık gibi konularda çalışacak araştırmacılar yararlanabilirler. Çünkü, ülkemizde direkt dönmeleri anlatan çok az sayıda ciddi çalışma yapılmıştır. Buna karşılık, kaynak olarak İbrahim Alaaddin Gövsa'nın *Sabetay Sevi* adlı eserinin kullanılmaması ve eserde arşiv vesikalarından yararlanılmaması bir noksanlık olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca bu çalışma, daha öncekilerin bir terkibi konumunda olup konuyla ilgili yeni bir bakış açısı getirmemektedir. Dizin kısmının bulunmayışı, önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.